№ 62 ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՄԱՐՏԻ 21 1902 ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՄԱՐՏԻ 21 № 62

ԵՐԵՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 րուբ. Առանձին համարները 5 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ, Редакція «Мшакъ». կամ Tiflis, Rédaction «Mschak». Տելէֆօն № 253.

ՄՇԱԿ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի եւ տօն օրերից).

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ.

Տելէֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Մեր փոխարէն.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Մամուլ. Նամակ Կարսից. Նամակ Խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Նամակ Ամերիկայից. Արտաքին լուրեր.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ. — ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. — ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Շամախի.

ՄԵՐ ՓՈԽԱՐԷՆ

Պետերբուրգի Աշխարհագրական ընկերութեան մէջ, մարտի 12-ին, Բաունէր կարդաց մի զեկուցում Անդրկովկասի և Անդրկասպեան երկրի հեղեղների մասին: Զեկուցանողը յայտնեց, որ 1896 թուի մեծ հեղեղի ժամանակ Անդրկովկասի ագարակութիւնը ունեցաւ 1½ միլիոն րուբլու, իսկ անդրկովկասեան երկաթուղին—10 միլիոն րուբլու վնաս: Հաղորդակցութիւնը փակվեց մի քանի ամիս և այդ այն ժամանակ, երբ Ռուսաստանի սահմանների կից երկրում, Թիւրքիայում, ծագել էին քաղաքական դժուարութիւններ և տեղի ունեցան հայկական կոտորածները: Հաղորդակցութեան փակվելը, մարդկանց և ապրանքների տեղափոխութեան անկարելիութիւնը ակներև ցոյց տուին, որ հեղեղները կարող են անսպասելի դժուարութիւններ առաջացնել և անյարմար դրութեան մէջ դնել թէ տեղական ազգաբնակութիւնը և թէ կառավարութիւնը:

Հեղեղները զգալի կերպով վնասում են Անդրկովկասի զանազան տեղերին իւրաքանչիւր տարի: Որքան այգիներ, արգաւանդ դարձրած վարելահողեր ամեն տարի փչանում են հեղեղներից և յետոյ շատ դժուարութեամբ նորոգվում և ուղղվում: Չը նայելով այն հանգամանքին, որ մի քանի անգամ հարց է յարուցված հեղեղների վնասակար ազդեցութեան մասին, այնուամենայնիւ մինչև այժմ չէ սկսված սիստեմական մի կռիւ երկրին վնասող այդ չարիքի դէմ:

Աշխարհագրական ընկերութիւնը վճռեց լուրջ ուսումնասիրութեան ենթարկել հեղեղների ծագման և հոսանքների խնդիրները, ժողովել տեղեկութիւններ այն միջոցների մասին, որոնք կարող են հեղեղների առաջն առնել և նրանց վնասակարութեան ույժը թուլացնել:

Մեզ համար շատ մխիթարական է, որ գոնէ Պետերբուրգում կուսումնասիրեն և կը պարզեն այն խնդիրը, որը այնքան մեծ նշանակութիւն ունի մեր երկրի համար և որի մշակութիւնը պէտք է կատարվէր մեզանում: Մեր մէջ էլ յարուցված էր այդ հարցը, բայց նա մոռացվեց գնաց, առանց գործնական արդիւնքներ առաջ բերելու:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՄՈՒԼ

Շամախու սոսկալի աղէտի մասին մենք տպագրեցինք բազմաթիւ թղթակցութիւններ, որոնց մէջ նկարագրված էին աղէտի չափերը, ազգաբնակութեան ողբալի դրութիւնը: «Каспій» լրագրի Շամախու թղթակիցը հարկաւոր է համարել պաշտպանել շամախեցիներին մեր թղթակիցներից եւ յայտնելով, որ «Մշակի» մէջ տպված է եղել մի յօդուած, ուր «բոլոր շամախեցիները մեղադրվում են ծուլութեան մէջ, այն բանի մէջ, որ նրանք չեն ուզում իրանց ույժերով կռւել դժբախտութեան դէմ», ասում է, որ այդ կարծիքը կրիտիկայի չէ դիմանում եւ բերում է մի շարք խորհրդածութիւններ իր այդ «կրիտիկան» հաստատելու համար: Այդտեղ ասված է, թէ աշխարհի վրա Շամախու պէս դժբախտ քաղաք չէք գտնի, որ այնքան շատ քանդված լինի երկրաշարժներից, որ շամախեցիները ամեն անգամ վերանորոգել են իրանց աւերակները, չեն կամեցել թողնել իրանց հայրենի հողը եւ այլն:

Խնդիրը, սակայն, այդ մեծահնչիւն փաստաբանութիւնների մէջ չէ: Խնդիրն այն է, որ «Մշակի» մէջ այդպիսի մեղադրանք չէ եղել: Մեր աշխատակից պ. Ց. Մարդանեան ապացրել է նոյն «Каспій»-ի մէջ մի հերքում, ուր ասում է.

«Թղթակցի հաղորդածը ես գտնում եմ անճիշտ, որովհետեւ «Մշակ» լրագրում այդպիսի բան չէ եղել: Շամախուց գրած իմ թղթակցութեան մէջ, որ տպված է «Մշակի» № 51-ում, ես, ի միջի այլոց, խօսելով այն ծանր եւ անձնուրաց աշխատանքի մասին, որ բաժին էր ընկել Շամախու եւ նրա շրջականերում ազգաբնակութեան օգնութիւն հասցնելու կոմիտետի անդամներին, գրել եմ. «գործունէութեան մէջ աւելի աչքի են ընկնում Բագուից եկած թէ թուրք եւ թէ հայ երիտասարդները: Տեղական տարրի մէջ նկատվում է մի տեսակ թմրութիւն եւ բաւական նեղ ու թայֆայական աշխարհայեցողութիւն, որ, խոստովանում եմ, շատ վատ տպաւորութիւն թողեց մեզ վրա»:

Ահա ինչ բանից ինչ բան են ստեղծում «Каспій»-ի գործակիցները: Վերականգնելով փաստական ճշմարտութիւնը, մենք ամենեւին չենք ուզում ասել սրանով, որ եթէ Շամախու բնակիչները իրապէս ծոյլ լինեն, մենք պարտաւորութիւն կը համարենք թագցնել այդ ծուլութիւնը միմիայն այն պատճառով, որ նրանք ենթարկված են դժբախտութիւնների: Ո՛չ: Իւրաքանչիւր դէպքում, իւրաքանչիւր գործի մէջ մենք չը պիտի մոռանանք արդարութեան չափը: Դժբախտութիւն է գալիս մի երկրի վրա, մենք անկեղծաբար ցաւում ենք, մենք մեր սրբազան պարտք ենք համարում օգնել դժբախտացածներին, օգնել որքան կարելի է լայն չափերով. մարդկային կոչումը պարտք է դնում ամեն մէկի վրա բոլոր միջոցներով աշխատել, որ աղէտին զոհված խեղճերը կարողանան նորից ոտքի կանգնել, նորից մի կտոր հաց աշխատել, չը գլորվելով մուրացկանութեան խորխորատը: Այդ բոլորը շատ հասկանալի է, չափազանց տարրական: Բայց նոյնքան տարրական ու հասկանալի է նաեւ այն, որ դժբախտացած ազգաբնակութիւնը չը պիտի ծալէ ձեռքերը, պահանջէ, որ ամեն ինչ նրա համար անէ կողմնակի բարեգործութիւնը: Եւ սակայն սա մի համարեա համատարած երեւոյթ է: Երբ մարդը տեսնում է իրան դժբախտութեան անդունդում, տեսնում է, որ ամենքը ողբում են նրա ցաւը, նա թուլանում է, մոռանում է, որ պէտք է վերկենալ, նորից աշխատել. դրա հակառակ, նա սկսում է մտածել, որ նրա համար պէտք է ամեն ինչ անվի եւ նա ինքը ոչինչ չը պիտի անէ: Ահա այդտեղ հարկաւոր է անկողմնապահ արդարութեան ձայնը: Ի՞նչ պարտք կայ նրա վրա:—Կարեկից լինել դժբախտութեան, հոգով սրտով աշխատել նրան վերացնելու համար, բայց մի եւ նոյն ժամանակ հասկացնել դժբախտացածներին, թէ չը պէտք է ծուլանալ, պէտք է աշխատել եւ աշխատել: Եւ իսկական բարեկամութիւնը այս կը լինի եւ ոչ թէ այն մոլորութիւնը, թէ աղէտի ժամանակ պէտք է մոռանալ այդպիսի սկզբունքներ եւ միայն տալ, միայն օգնել, երբէք չը մտածելով, թէ ինչ դուրս կը գայ այդ տեսակ վերաբերմունքից:

Շամախու մեր թղթակիցը մի քանի անգամ շեշտել է տեղական կոմիտէտի այդպիսի վերաբերմունքը, որի հետեւանքն այն է եղել, որ իսկական կարօտեալները յետ են մնացել, մինչդեռ երես պնդացնողները, դժբախտ ձեւացողները ստացել են առատ օգնութիւն: Թագցնե՞լ այդ: Ո՛չ, մենք չենք թագցնի. մեր սկզբունքն է խա-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՇԱՄԱԽԻՆ

I

Կովկասի այս ամենահին քաղաքներից մէկը, որին շատ երկրներում, օրինակ Դաղստանի, Պարսկաստանի եւ Անդրկասպեան երկրի շատ տեղերում «Քեօհնայ-շահար» (հին քաղաք) անունով են ճանաչում, փռված է Կովկասեան սարերի երկրորդ շարքի ստորոտներում, 2300 ոտնաչափ բարձրութեան վրա: Նա ընկած է Կուր եւ Երասխ գետերի միաւորման տեղից եւ երկաթուղու գծից մօտ 65 վերստի վրա դէպի հիւսիս:

Քաղաքի հիւսիսային կողմով փռված են երկու կարգ սարեր, որոնցից մէկը քաղաքից մօտ 4 վերստ հեռու, երկարութեամբ դէպի հիւսիս-արեւմուտք ձգվելով, գնում միանում է Կովկասեան սարերի 7—8 հազար ոտնաչափ բարձրութիւն ունեցող շարքի հետ. սրանց մէջ նշանաւոր է՝ Բաբա-դաղը իր մշտական ձիւնով ծածկված եւ 12,000 ոտնաչափ բարձր գագաթով: Իսկ մի ուրիշ շարք, որ հէնց քաղաքին կից է, 5 նշանաւոր գագաթներով ձգվում է նոյնպէս դէպի հիւսիս-արեւմուտք եւ վերջանում է Մէյսարի հայ գիւղի մօտ գտնվող անտառապատ անդնդաւոր ձորով: Այս ձորի միջով հոսող Փիրսահաթեան գետակի գլխին, ժայռի վրա, կանգնած է մեկուսացած սուրբ Նշան անունով պատմական կիսախարխուլ վանքը, իր շուրջը շինված միաբանների բնակարաններով, աւազանով, արձանագրութիւններով եւ դարաւոր գերեզմաններով:

Ահա այստեղից բացվում է նայողի առաջ մի դիւթիչ, հրաշալի գեղագրական տեսարան դէպի հեռու, դէպի Կովկասի երկար եւ շատ արիւնալից անցքերի վայր ու վկայ լեռները, որոնց մէջ նշանաւոր է անմատչելի «Ֆիթ-դաղը», ուր 100 տարի առաջ չուել եւ պաշտպանութիւն էր գտել այժմեան Շամախին: Երեւում են տեղ տեղ անտառով եւ տեղ տեղ պտղատու այգիների շարքով ծածկված մէկը միւսին կից բազմաթիւ թուրք գիւղեր, որտեղ էլ հէնց երկրաշարժը նշանաւոր աւերումներ է գոյացրել: Այս ուղղութեան վրա Մէյսարին միակ հայոց գիւղն է, որտեղից միշտ փչում է առողջարար քամի: Մէյ նշանակում է գեփիւռ, ուրեմն գիւղի անունը կազմված է երկու կտորից «գեփիւռ» եւ «սարի»:

Չը գիտենք ինչու այս գիւղում բոլորն էլ ծանրախօս են եւ ծխողներ: Վերջին երեւոյթը կարելի է բացատրել նրանով, որ այստեղ մասամբ պարապում են ծխախոտի մշակութեամբ, օրինակ Հաջաթի տղի թամբաքուն նշանաւոր հռչակ է վաստակել: Այստեղ է ահա, որ Բուդաղեանները անցեալ տարի եկեղեցի շինել տուին եւ որի համար խօսվում էր թէ՝ շուտով քահանայ պիտի ձեռնադրվէր Երուսաղէմի ժառանգաւորաց դպրոցի սան, մի ժամանակ ուսուցիչ Ա. Եգանեանը: Այս գիւղը քաղաքից մօտ լինելով (5—6 վերստ), բողոքական զանազան ինքնակոչ քարոզիչների ասպարէզ էր դարձել:

Շամախու գաւառում բնութեան ճոխ տեսարանները սկսվում են հէնց քաղաքից սկսած ու տարածվում դէպի արեւմուտք եւ հիւսիս: Երկրաշարժի հարուածն էլ հէնց ահա այս տեղից եկաւ իր գոռում գոչումով:

Շամախին բաղկացած է 4500 տնից եւ 800—1000 խանութներից, մօտ 25,000 բնակիչներով, որոնց անհամեմատ մեծամասնութիւնը կազմում են շիա եւ սիւննի կոչվող թուրքերը. իսկ փոքր մասը հայեր, ռուսներ եւ մալականներ են: Վերջինները, որ առաջ բաւական շատ էին, այժմ մօտ 30 տուն են, որոնցից երկրաշարժի ժամանակ ոչ մի զոհ էլ չէ գնացել, շնորհիւ այն հանգամանքի, որ նախ՝ ձմեռը տաք լինելու պատճառով, տները շինում են բաւական ցածրիկ եւ երկրորդ՝ մի մասն էլ փայտեայ են:

Թուրքերի թաղերն ունեն զանազան անուններ, որոնք մի եւ նոյն ժամանակ ցոյց են տալիս դրանց ծագման, ցեղական եւ նախկին հայրենիքի տեղը, օրինակ Գեարուս, Ղուրդ, Թալիշ, Արաբ, Արդաբիլի եւ այլն:

Բացի կրօնական այն ատելութիւնից, որ տիրում է սիւննիների եւ շիաների մէջ, կան սրանց մէջ եւ ուրիշ թաղական համախմբումներ էլ, որոնք երբեմն իրարու դէմ այս եւ այն չնչին, շատ անգամ էլ մասնաւոր բնաւորութիւն կրող հարցերի պատճառով արիւնալից կռիւներ են ունենում:

Բացի վերոյիշեալ անուններով յիշվող թաղերից կան նաեւ՝ Սարի-Թորփաղ, Ղալա-Բազար, Իմամլի, Շիխմինազ, Շափուրլի, Մէյդանլի, Շիխզարլի եւ այլ մի քանի անուններով յիշվող մանր թաղեր: Ամենամեծ թաղեր համարվում են Սարի-Թորփաղը եւ Իմամլին:

Ընդհանրապէս դրանց յարաբերութիւնները հայերի հետ վաղուց ի վեր բարեկամական են: Կան մի քանի տներ, որոնք պարսկական տիրապետութեան ժամանակ փախցրած հայ աղջիկներից եւ ինքնակամ կամ բռնի թուրքացրածներից սերվածներ են, այժմ ունեն հայերի հետ ազգակցութիւն, որոնք իրար ճանաչում են իրանց արիւնակցական կապերով, բայց մօտիկ յարաբերութեան մէջ չեն:

Քաղաքը իր փարթամ ժամանակում, երբ նա Կովկասում Թիֆլիսից յետոյ երկրորդ տեղն էր բռնում, այն է՝ մինչեւ 1860 թւականը, ունեցել է 1200 տուն հայ ժողովուրդ. 1859 թւի երկրաշարժից յետոյ, հայերը սկսեցին գաղթել զանազան տեղեր, իսկ միւս նշանաւոր մասն էլ 1872 թւից յետոյ: Մինչեւ ներկայ տարին հաշւում էին այստեղ մինչեւ 350 տուն հայեր, որոնց մի նշանաւոր մասն էլ ներկայ երկրաշարժի պատճառով սկսեց գաղթել:

II

Քաղաքի հայերը մինչեւ 1865 թւականը այստեղ տիրող տարր էին համարվում: Խոշոր առեւտուրը, վարչական եւ բարոյական ույժը, մեծանուն տները եւ այլն՝ սրանց մէջ են եղել կենտրոնացած: Մի խօսքով 1200 տուն հայերից ակնածելիս են եղել անհաւասար մեծամասնութիւն կազմող թուրքերը: Հայ եւ թուրք երիտասարդների ու պատանիների մէջ ստէպ ծագած բաւական լուրջ պատկեր կրող թաղական կռիւների մարզութիւնները տեւում էին մինչեւ 1880 թւականը եւ մեծ մասամբ հայերի յաղթութեամբ վերջանում: Հետզհետէ այդ անմեղ զուարճութիւնը վերացաւ հայերի պակասելով: Այժմ քաղաքի նշանաւոր առեւտուրը եւ առհասարակ հարստութիւնը կենտրոնացած է թուրքերի մէջ:

Շամախու հարաւային կողմով, հէնց քաղաքի այգիներից սկսած, որոնց միջով անցնում է Զօղալայչայ գետակը, բարձրանում է մի ուրիշ շարք սարերի եւ տարածվում է մի կողմից դէպի արեւելք եւ ձգվում «Փիր-Սահաթ» գետակի ընթացքով ու միւս կողմից դէպի արեւմուտք եւ հետզհետէ բարձրանալով հասնում է մինչեւ «Աղ-Սու» գետակը: Այս բարձրաւանդակի ետեւից աւելի դէպի հարաւ ձգվում է էլի մի կարգ լեռնային շղթայ եւ նոյն ուղղութեամբ զուգահեռական դիրքով ձգվում է մինչեւ յիշեալ գետակը: Աղ-Սուի ընթացքում ընդմիջվելով շարունակվում է առաջ դէպի հարաւ-արեւմուտք: Սրանց ստորոտից արդէն սկսվում են Քիւրդիւրլուի, Շիրվանի եւ Մուղանի անապատները: Յիշեալ բարձրաւանդակների վրա տարածված են շարքով հայոց գիւղերը. քաղաքի հարաւային կողմում, 5 վերստի վրա, առաջ Քեալախանի, Արփուդ եւ հետզհետէ (նոյն բարձրաւանդակի ուղղութեամբ) Խանի-Շէն, Դարա-Քեարքեանջ, Մեծ-Քեարքեանջ, Մադրասա, Ջարխու, Սիրի-Շէն, Սաղեան, Փախլաքիւշ, Գիւրջիլեար, Թալիշ, Ղաջար եւ Դուարի-Շէն գիւղերը: Բոլորը միասին վերցրած մինչեւ 1600 տուն են կազմում: Այս գիւղերից Արփուդ, Խանի-Շէն եւ Դարա-Քարքանջի բնակիչները անցեալ դարի վերջում Ղարաբաղից գաղթածներ են. դրանցից առաջինը յայտնի է իր երկարակեացներով. 100 տարեկանից վաղ մեռնողին ողբում են ինչպէս «ջահիլ-ջուանի»: Մադրասան եւ Ջարխուն գաղթած են ուրիշ կողմերից, հաւանականօրէն Ղըզլարի եւ Մօզդօկի հայ կօլօնիաների գաղթած ժամանակում. դա պարզվում է նրանով, որ մի Մադրասա էլ կայ Ղզլարում, որի բնակիչների լեզուն

կական օգնութիւն եւ ոչ թէ ձրիակերութեան սովորեցնելը։ Երբ մենք տեսնում ենք ամբոխային սուտ հակումներ, չենք կարող լուռ մնալ։ Պէտք է անել, գործել, բայց գործել բարեխղճութեամբ, գործել իսկական մարդասիրութեան սկզբունքներից ղեկավարվելով։ Ախալքալաքի գաւառի դժբախտացած ազգաբնակութեան համար մենք հաւաքեցինք 40 հազարից աւելի գումար։ Բայց երբ տեսանք, որ ռամիկ լօգիկայով նրանք կամենում են չահագործել իրանց դժբախտ դրութիւնը, այն ժամանակ մենք ձայն բարձրացրինք եւ դատապարտեցինք այդ տխուր երեւոյթը, ամենեւին չը մոռանալով մեր միւս պարտականութիւնը, այն է օգնելը։

Շամախու վերաբերմամբ ուրիշ չափ մենք ունենալ չենք կարող։ Եւ թող «Каспій»-ի գործակիցները անհասկացող չը ձեւանան, երբ մենք լաւի հետ վատն էլ կասենք։ Մենք ունենք բազմաթիւ վկայութիւններ, որ Շամախում գործողները, գլխաւորապէս Բագուի մի որոշ չրջանից եկածները, ազգային եւ թայֆայական տեսակէտներով են ղեկավարվում օգնութեան գործի մէջ. եւ մենք մի քանի անգամ տեղ տուինք այդ տեղեկութիւններին մեր լրագրի էջերում, որովհետեւ չենք կարողանում երեւակայել դրանից աւելի մի անարժան գործ։

Եւ այսպէս տհա, ոչ մի դէպքում չը պէտք է մոռանալ սկզբունքները, չը պէտք է զոհել արդարութիւնը։ Այս մի եւ նոյն բանը մենք կը ցանկայինք եւ «Каспій» լրագրին...

ՆԱՄԱԿ ԿԱՐՍԻՑ

Մարտի 18-ին

Երէկ քաղաքային կլուբի դահլիճում հայ եւ ռուս թատերասէրների խումբը տուեց իր 5-րդ ներկայացումը ռուսաց լեզուով. խաղացին Ֆէլիքս Ֆիլիպպի «Тернистый путь» 3 արարուածով դրաման եւ Գրեսսերի ու Զիրիկովի «Вытурили» 2 պատկերով զաւէշտը։ Ներկայացումը չատ լաւ անցաւ եւ խորը տպաւորութիւն թողեց հանդիսականների վրա։

Միայն ցաւալի էր, որ մեր հասարակութիւնը, չը նայելով, որ արդիւնքի կէսը յատկացրած էր չամախեցիներին, անտարբեր էր վերաբերվել եւ դահլիճը կիսով չափ դատարկ էր։ Ամսիս վերջին հայ սիրողները պատրաստում են խաղալու «Ասլան Բալասին»։

Որչափ մի կողմից ձգտումներ է լինում հասարակութեան աւելի մտաւոր սնունդ տալ եւ նրա միջից հետզհետէ պակասեցնել վատ հակումները ու մեղմացնել վարք ու բարքը, միւս կողմից կարծես այդ յատկութիւնները նոր ծիլեր են արձակում եւ որ աւելի ցաւալի է, մատաղ սերնդի մէջ։ Երէկ, ժողովրդական դասախօսութիւնից դուրս գալիս, եթէ կարելի է միայն «ժողովրդական» անուանել այդ համակրելի ձեռնարկութիւնը, մի քանի արհեստաւոր պատանիներ կռիւ են սարքում դպրոցի աշակերտների հետ եւ այն տեղն են հասցնում, որ նրանցից մէկին թեթեւ վէրք են տալիս դանակով։ Իսկ մի ուրիշը, մի դերձակի աշակերտ, 16 տարեկան, մահացու վէրք է ստանում։ Դժբաղդ պատանին, որը ինչպէս պատմում էին սարսափահար աշակերտներից մի քանիսը, կամեցել է միմիայն պաշտպանել դպրոցական աշակերտներին, որոնց այդ փողոցային տղերքը անմեղ տեղը ծեծելիս են եղել։ Վիրաւորվածին թէեւ իսկոյն բժշկական օգնութիւն հասցրվեց, բայց ինչպէս ասում են, արդէն նա մեռել է։ Ահա, թէ ուր է տանում մեզ մեր ծնողների անտարբեր վարմունքը դէպի իրանց զաւակների կրթութեան գործը եւ ինչ չարիքներ են ստեղծում իրանց եւ հասարակութեան համար։

Աւելորդ չէր լինի եւ մի խորհուրդ տալ դասախօսութիւններ կազմակերպող պարոններին. միթէ՞ աւելի լաւ չէր լինի աշակերտների համար առանձին օրեր նշանակել եւ այն էլ ցերեկը. չէ՞ որ անյարմար է նրանց համար գիշերվայ ժամը ութին փողոցներում լինել խմբերով, որի հետեւանքը իրանք աչքերով տեսան երէկ երեկոյեան եւ գուցէ իրանց վրա աւելի վատ ազդեց այդ ոճիրը, քան մէկ ուրիշը։ Պէտք է չատ հեռատես լինել այդ բաների մէջ, երբ նրանք արդէն փորձված են եւ լաւ են ճանաչում թէ աշակերտների եւ թէ մեր փողոցային տղաների ընտանեկան կրթութեան չափն ու որակը։

Հ. Նոհրատեան

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, մարտի 18-ին

Ես չարունակում եմ իմ քաղուածքները Երեւանից ստացած իմ նամակից։

Նամակի այս մասը ամբողջովին վերաբերվում է «Արարատի» նոր խմբագրութեան եւ այս տարվայ բանտարկված համարների վիճակին։

Այս նամակը ստանալուց առաջ ես նոր կարդացել էի անցեալ տարվայ «Արարատի» վերջին համարը, որի մէջ Կարապետ վարդապետը իր ընթերցողներին երկտող է նուիրել իբրեւ վերջին երգ։ Հայր սուրբը աստուածաբանական նուրբ դարձուածքով հեգնում է նոր խմբագրութեան կազմը, մի եւ նոյն ժամանակ աջողութիւն է մաղթում նրան նոր տարեչրջանում։ Աջողութիւն, որպիսին միայն հոգեւորականի բարեացակամութիւնը ընդունակ է բարեմաղթել իր հակառակորդին։

Երեւանի նամակը բնորոշում է աւետարանի պաչտօնեայի մաղթող ոգին։

Մոռացած չեն լինի «Մշակի» ընթերցողները, որ 1900 թ. յունվարից «Արարատի» խմբագրութիւնը Վեհափառ Կաթողիկոսը առաջարկել էր Գալուստ Տէր-Մկրտչեանին։ Վերջինիս նեղը գցելու համար՝ Կարապետ վարդապետը հրաժարվել էր նոր խմբագրին աշխատակցելուց։ Որպէս զի կարելի լինէր դրսից աշխատակիցներ հրաւիրել, Տէր-Մկրտչեանը Վեհափառից խնդրում է աշխատակցութեան վարձատրութիւն, բայց աւետարանական ոգով տոգորված՝ Էջմիածնի ու նրա պաշտօնական թերթի նախանձախնդիրները խանգարում են։ Որովհետեւ անկարելի էր «մէկ ձեռքով ծափ տալ», անճարացած Տէր-Մկրտչեանը հրաժարվում է խմբագրի պաշտօնից։ Այնուհետեւ խմբագրութիւնը յանձնվում է Գարեգին վարդապետ Յովսէփեանին, մի եւ նոյն ժամանակ նրա տրամադրութեան տակ դրվում է 1000 ր. աշխատակիցների համար։ Այս դարձուածքից յետոյ հրաժարվում են աշխատակցելու Տիգրանեան եւ Մանանդեան ուսուցիչները։

Խմբագիրը փոխվեց, բայց կազմը եւ ոգին նոյնը մնաց։

Այս վանական ոգու յաղթանակն էր, սակայն յաղթանակ ցոյցով։ Փաստ է, որ մեր աւանդապահները, նոր թէ հին մի եւ նոյն է, եկեղեցական դիսցիպլինայի նախանձախնդիր են եղել միայն այն ժամանակ, երբ խնդիրը իրանց չէ վերաբերվել, իսկ այսպիսի դէպքում նրանք ընդունակ են ամեն մի սրբութիւն ոտքի տակ տալ։ Փաստե՞ր.—որքան կուզէք։

Գարեգին վարդապետի խմբագրութիւնը չարունակվեց մինչեւ 1901 թ. մայիսը. այնուհետեւ նա պաչտօնով տեղափոխվում է Թիֆլիս. իսկ «Արարատի» խմբագրութեան գործը «երեսի վրա է մնում», ինչպէս վկայում է եւ Կարապետ վարդապետը։ Այդպէս էլ երեսի վրա ընկած՝ նա կառավարում է, մինչեւ կրկին նշանակվում է խմբագիր բազմարդիւն Գալուստ Տէր-Մկրտչեան—Միաբանը։

Այս էլ իրերի բնական ընթացքի յաղթանակն էր։

Ուրիշ կերպ չէր էլ կարող լինել։ «Արարատը» ընկել էր իր չունեցած բարձրութիւնից եւ չարունակ ընկնում էր ղեկավարների ապիկարութեան եւ ուղղութեան չնորհիւ։ Քանի՜ քանի անգամ Վեհափառ Կաթողիկոսը ցաւելով գանգատվել է, որ աստուածաբան վարդապետները չնորքով յօղուածներ չեն կարողանում գրել. կեանք, ժողովրդի պահանջ չեն ճանաչում։

Ահա այսպիսի պայմանների մէջ՝ Կարապետ վարդապետը այրված սրտով աջողութիւն է մաղթում նոր խմբագրութեանը, իր դաւանած (?!) ուղղութեանը տրամագծօրէն հակա կազմին։

Բայց ինչպէս։

Թող խօսէ նամակագիրը.

«Չը նայելով, որ Վեհափառ Կաթողիկոսը խմբագրին պատուիրել էր՝ առանց սպաս «Արարատի» անցեալ տարվայ պակաս համա րի լոյս տեսնելուն, յունվարից կանոնաւոր պով հրատարակել «Արարատը» փոքրաց դիրքով, սակայն արդէն մարտ ամիսն է, չէ տեսնում, թէեւ յունվարի եւ փետր համարները բոլորովին պատրաստ, յանձ են տպարանին։ Այս երեւոյթը բացատրվո նրանով, որ տպարանական կոմիտէտը փո րինող այժմեան տէր եւ տնօրէն Ե վարդապետը, իր օգնական Սարգիս Փոթոյե (Եղվարդի յայտնի կալաչափը) հետ միասին մեն կերպ արգելք են լինում «Արարատի» պագրութեանը։ Խմբագրութիւնը անզօր է վ ցնելու այս կամայականութեանը, որովհե «Արարատի» տնտեսական մասը ամբողջո կախված է տպարանի վարչութիւնից։ Ոչինչ օգնում, ոչ խմբագրի բազմազիմի դիմումն եւ ոչ տեղակալ Արիստակէս արքեպիսկոպ Դաւթեանի միջամտութիւնը։ Եզնիկ վար պետը միշտ առարկում է Վեհափառ Կա ղիկոսից ստացած բանաւոր հրահանգներով. Տեղակալը ստիպված է լինում «Արարա վերաբերեալ ընթացիկ գործերի եւ նոյն մանր մունր խնդիրների համար հեռագրով գադրութիւն խնդրել Վեհափառ Կաթողիկ —Թիֆլիսից։

«Նոր խմբագրութիւնը դեռ յունվարից տպարանական վարչութեանը ներկայացր ստացվելիք նոր լրագիրների ցանկը, այսօր ոչ մէկը չէ ստացվել։

«Խմբագրական կնիքը չեն յանձնում գրին։ Նրա անունով ստացված փողերը են ստանում պօստից իրանց մարդկանց ջով, ամենեւին ուչադրութիւն չը դարձ խմբագրի տրտունջներին։

«Մի խօսքով՝ հազիւ կարելի է լինում թել մի արգելքի, չարժվում է «Արարատի» տուկ մեքենան. յարուցանում են նորը, կանգ է առնում տպագրութիւնը։ Եւ այս անվերջ։

«Գուցէ Վեհափառ Կաթողիկոսի վերադ նալով մի կերպ լուծվեն Արարատեան ցութեան կռիւները։

«Թիֆլիսեցի Գիւտ աւագ քահանայ Աղա նը տպարանի վարչութեանը առաջարկել է «Արարատները» փոխանակ բաժանորդների ցէներով ուղարկելու, ուղարկեն իրան, լիս. ինքն այնտեղից, իր բարեհայեցո թեամբ կը ցրվի, կամ անձամբ ճանապար դելով կը բաժանէ բաժանորդներին։

«Որքան տարօրինակ է այդ քահանայի ջարկութիւնը, նոյնքան զարմանալի եւ ան կանալի է տպարանի վարչութեան համ նութիւնը»։

Քահան

այստեղինի հետ միատեսակ է. Քեարքանջը, ինչպէս երեւում է եւ տեղական լեզուից, պիտի գաղթած լինի Հայաստանից, տեղական աւանդութեամբ՝ Անիից։

Աղ-սուից դէն չարունակվող բարձրաւանդակի վրա գալիս են մի այլ չարք հայ գիւղեր եւ գնում դէպի Գէօկչայի գաւառը նուխու գաւառին մօտենում։ Այս գիւղերի թիւը մինչեւ Գէօկչայ՝ հաւասար է 30-ի, մօտ 3500 տներով։ Սրանք բոլորն էլ հայ-լուսաւորչականներ են։ Կանայք հագնվում են, քիչ բացառութեամբ, թուրք կանանց, թէեւ իրարուց որոչվող, տարազով։ Այս բոլոր գիւղերից երկուսում հայ եւ թուրք խառն են ապրում։ Ամենամեծ Մադրասա գիւղը, որ քաղաքից 5—6 վերստ է միայն հեռու, չնչին բացառութեամբ խօսում է փարսի լեզու։ Այստեղ կայ այժմ էլ կանգուն մի լաւ եկեղեցի եւ սեփական չինութեամբ ուսումնարան։ Գիւղը հարուստ է։ Պարապում են գինեգործութեամբ։

Ցիչեալ բոլոր գիւղերի պարապմունքը կազմում է (այժմ թէեւ իրանք էլ փոչման) գինեգործութիւնը, ապա երկրագործութիւնը։ Սրանց մեծամասնութիւնը հաց դրսից է ձեռք բերում։ Գինեգործութեան մէջ յայտնի են Մադրասան, Քարքանջը, Սաղեանը։ Հընդարը եւ Գիւրջիվանը։ Դրանք յայտնի են իրանց գինիների ընտիր յատկութեամբ. խոչոր գիւղեր լինելով, նրանք մեծաքանակ էլ ապրանք են տալիս, որոնք տարածում են եւ գիւղերի անունը։ Բայց կան ուրիչ գիւղերումն էլ դրանցից յետ չը մնացող, չատ դէպքում եւ գերազանցող գինիներ։

Երկրաշարժի այս գիւղերին պատճառած վնասից յետոյ եղբ. Ագրիեանները, Սմիրնովի առեւտրական տան հետ համաձայնութիւն կայացնելով, գնեցին 25 հազար վեդրո գինի, 20 կոպէկ աւելացրած գնով։ Թուրքերի հետ խառն ապրող հայ գիւղացիներից մէկի—Թալիշի հայ հասարակութեան երկու ներկայացուցիչները նոր եկան քաղաք եւ յայտնեցին, որ կամենում են գաղթել քաղաք, որովհետեւ 40 թուրք տան մէջ իրանք ընդամենը վեց հայ ընտանիք են, դժուար են ապրում։

Բոլոր գիւղերը գտնվում են կլիմայական լաւ պայմանների մէջ, ունեն հարուստ բնութիւն, բացի Գիւրջիլար փոքրիկ գիւղից, որի բնակիչները մի քանի անգամ տեղափոխվել են մօտիկ Սաղեան գիւղը։ Ունեն առողջարար գոված ջրեր, բայց չնչին քանակութեամբ հող, որը չը կարողանալով կերակրել իր ժողովրդին, պատճառ է դառնում նրանց աւելացածների անընդհատ քաղաք գաղթելուն։

III

Մեր յօդուածի առաջին գլխում յիչած երկու կարգի պատկանող լեռների, այն է՝ Կովկասեան լեռների եւ հայոց գիւղերի բարձրաւանդակի մէջերքում գտնվող հովիտներից մէկի զառիվայրերի վրա, «Զօղալայ» գետակից ոչ հեռու, սկսվում է Շամախու թուրքաց թաղը։ Նա հարաւից հետզհետէ դէպի հիւսիս, դէպի քրիստոնեաների թաղը բարձրանալով, աստիճանաբար սկսում է կորցնել իր սկզբնական լայնութիւնը։ Ուղիղ գծի վրա հաչված, ունի 2 վերստ եւ 100 սաժէն երկարութիւն եւ 1 վերստ 300 սաժէն արեւելքից արեւմուտք տարածվող լայնութիւն։ Ընդհանուր փռուածքը գրաւում է մինչեւ 330 դեսեատին գետին։

Թուրքերի թաղը բնակեցրած է բաւական խիտ, այնպէս որ չատ տներ գրեթէ զուրկ են բակերից, իսկ չատ չատերն էլ բոլորովին ճընչված։

Քաղաքը բաժանված է չորս պօլիցիական մասերի, որոնց մէջ ամփոփված կան 170 բաւական խոչոր թաղամասեր (կվարտալներ)։ Այդ թւից 65-ը պատկանում է քրիստոնեաներին, իսկ 105-ը թուրքերի թաղին, ընդամենը 5,300 № չինութիւններով։ Աւերված քաղաքը ունի վաղուց ի վեր չատ հիմնաւոր չինված ստորերկրեայ կեղտատար խողովակների մի ամբողջ ցանց. ունի 30-ի չափ աղբիւրներ, 10-ի չափ քարեայ կամուրջներ, ուղղաձիգ եւ լայն փողոցների 3,700 սաժէն երկարութեան վրա սալայատակ, մօտ 26,000 քառ. սաժէն տարածութեամբ, որի մի նչանաւոր մասը անցեալ տարի նորոգել տուեց քաղաքային աւագի պաչտօնակատար Ղազարեանը։ Կային նաեւ մօտ 800—900 առեւտրով եւ զանազան արհեստներով պարապողների խանութներ, որոնց մէջ վերջինները առանձին առանձին չարքեր էին կազմում, եւ կրում իրանց արհեստը մատնանիչ անող առանձին անուններ։ Օրինակ, Զարգեար բազար, Բաչմաղչի բազար, Դարզի բազար, Միսկար, Նալբանդ, Սարրաջ եւ այլ բազարներ։ Դրանց գլխաւոր մասը կենտրոնացած էին երկու, մէկը միւսի ետեւից զուգահեռաբար մեկնված բազարների՝ փոքրի մէջ, որ 300 սաժէն երկարութիւն ունէր երկու չարք խանութներով։ Իսկ մեծ բազարը, որտեղ առեւտրականներ էին մեծ մասամբ, ունէր 1 վերստ երկարութիւն։ Կային եւ այդ երկու բազարների լայնութեան վրա ընկած փողոցներում ամբողջ խանութների չարքեր առանձին անուններով, օրինակ մի ժամանակ ամբողջովին Թիֆլիսի առեւտրականներով գրաւված այժմ էլ յայտնի Գիւրջի-Բազարը, Միջին-Բազարը եւ այլն։ Այժմ սրանց ճանաչել չի լինի։ Մեծ բազարում, որտեղ կան երկու հրապարակներ եւ յայտնի հնութիւն Ջումա-մէջիդը, կային խոչոր, նոյն իսկ միլիօն չրջանառութիւն ունեցող վաճառականներ։ Այստեղ էին կենտրոնանում հարեւան գաւառներից մեծ քանակութեամբ բերվող գորգերը եւ կապերտները։ Այս ապրանքը տէղային վաճառականների եւ գործակալների ձեռքով ուղարկվում էր արտասահման։ Սրանք ոչ միայն այս, այլ եւ Ղուբայի, Ջաւադի, Սալեանի, Գէօկչայի եւ Քիւրդամիրի գաւառներում չատ մատչելի գնով եւ պայմաններով տարածում էին մանուֆակտուրային եւ այլ ապրանքներ։ Ահա հէնց այս հանգամանքի չնորհիւ այստեղ մեծ քանակութեամբ ապրանք էր ներմուծվում եւ արտահանվում։

«Ցենտրալնայա» փողոցով հայերը բաժանվում են թուրքերից։ Այս փողոցի ծայրում, ուրեմն եւ հայերի թաղի իբրեւ սկսվող չարքի անյարմար տեղում, մի ժամանակ կառուցել էր տուել իր տան հետ մի չարքի վրա պ. Պետրոս Ներսէսեանը հայոց բաւական մեծ եւ չքեղ եկեղեցի, որը փլվեց 1872 թ-ին։ Թէեւ յետոյ նորից չինվեց, բայց ոչ առաջվայ չքեղ ճարտարապետական ճաչակով։ Ահա այդ եկեղ այս տարվայ աղէտի ժամանակ հարիւր մարդկանց փրկելով, ինքը այնպէս է խա տացել, որ այլ եւս պէտքական չէ, մանա տեղի անյարմարութեան եւ փխրունութ պատճառով։

Օդը, ջուրը, տարվայ եղանակները եւ կայքի հարուստ բնութիւնը այստեղ վերի տիճանի հաճելի եւ առողջարար են։ Եթէ ղացիները ապրելու պայմանների եւ առո պահական տարրական գիտելիքների հետ ծանօթ լինէին, կամ քաղաքի սանիտար վիճակը բարուոքված լինէր, այստեղ մար լորն էլ կը հասնէին խորին ծերութեան վայ չոքերի միջին ջերմութիւնը 19½ ճանից չէ անցնում։ Քաղաքի ներսը թէ է լաւ այգիներից, բայց նրա հարաւայ մանի վրա տարածված է պտղատու մի երկար չարք, որ գնում հասնում է Սահաթ գետակին եւ նրա ընթացքի հետ նեակ վերստերով չարունակվում։ Փիր- հոսում է քաղաքի արեւելեան կողմով վերստ հեռաւորութեան վրա եւ առող իր ընթացքում տասնեակ հազարաւոր թեան սնունդ մատակարարող անջուր Կ. Պօլսի հետ առեւտրական յարաբեր ունեցող մի վաճառական—Ղուրբանով պատրաստութիւններ էր տեսնում գործ ծութեան մի ընդարձակ արհեստանոց Ուսումնարանական չրջանի դիրեկցիան գիւղատնտեսական ուսումնարան բանալ սին քաղաքին հարցեր էր առաջարկել էլ իր կողմից խոստացել էր իրանից աջակցութիւն։

Դէպի Շամախի երկաթուղու գիծ նելու մասին Պետերբուրգի մի ընկեր հետ, ինժեներ Տէր-Սարգսեանի միջ թեամբ, երկրաչարժից մի երկու չաբաթ քաղաքը արդէն պայմանի բոլոր կէտերի համաձայնվել էր։ Եւ ահա յունվարի 31-ի բաղդ դէպքը այդ բոլոր յոյսերը օդը ցնդե

Ս. Սարգիսբէկեա

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Մեզ հաղորդում են, որ երկրագործութեան մինիստրութիւնը, համակրութեամբ վերաբերվելով դէպի այն հիմնարկութիւնները, որոնք գործադրում են գիւղատնտեսների համար զանազան տեսակ սերմեր եւ գործիքներ գնելը, առաջարկել է Կովկասեան Գիւղատնտեսական ընկերութեան մի ծրագիր այդպիսի հիմնարկութիւններ բանալու համար։ Ընկերութիւնը իր առաջիկայ նիստերից մէկում կը զբաղվի այդ ծրագրի քննութեամբ։

—

Վլադիկավկազի երկաթուղու ընկերութիւնը շուտով կը սկսէ նախապատրաստական հետախուզութիւններ կատարել՝ Սեւ ծովի կովկասեան ափերի ուղղութեամբ երկաթուղային գիծ շինելու համար։ Կառավարութիւնը պարտաւորութիւն է դրել ընկերութեան վրա կուրորտներ եւ կլիմայական կայարաններ շինել երկաթուղու գծի մօտ՝ յարմարաւոր տեղերում։

—

Մենք յայտնել էինք, որ Թիֆլիսի քաղաքային դուման որոշել է բանալ մսի խանութներ քաղաքի հաշւով։ Այդ որոշումը այժմ կատար է ածվում։ Ուպրավայի կողմից մի յատուկ անձն, Ն. Ալիխանեան, ուղարկված է Ալէքսանդրապօլի եւ Կարսի շրջանը մսացու ապրանք տեսնելու։ Մի յատուկ յանձնաժողով, սանիտարական բժշկի եւ անասնաբոյժների հետ միասին, երէկ նայեցին Սօլդատսկի բազարի շուրջը գտնվող խանութները, որպէս զի նրանցից մէկը յարմարեցնեն մսի առեւտուրի համար։

—

Երեքշաբթի, մարտի 19-ին, կայացաւ Կովկասեան Գիւղատնտեսական ընկերութեան նիստը, որտեղ քննվեց կարկուտի դէմ ռումբեր արձակելու ծրագիրը։ Մի յատուկ յանձնաժողով, որ ուսումնասիրել էր խնդիրը, զեկուցեց, որ Կախէթում դիտաւորութիւն կայ մի խումբ գիւղերի շրջանում դնել 15 թնդանօթ եւ նրանցով ցրվել կարկտաբեր ամպերը։ Ծախք 15 թնդանօթի վրա հաշուած է մօտ 5,000 րուբլի։ Թնդանօթները այն տեսակից պէտք է լինեն, որոնք յայտնի են «Մօրտիր» անունով։

—

Անդրկովկասեան երկաթուղու Քիւրդամիր կայարանից հաղորդում են «Нов. Обозрѣніе» լրագրին, որ այնտեղ, մարտի 16-ին, երեկոյեան մօտ 8 ժամին, տեղի է ունեցել երկրաշարժ։ Երկրի տատանումը թէպէտ եւ շատ զօրեղ չէ եղել, բայց եւ այնպէս կախված լամպերն սկսել են շարժվել։ Քիւրդամիրի Մեծ-բազարի բնակիչները եւ խանութպանները սարսափահար դուրս են փախել տներից։

—

«Тифл. Листокъ» լրագիրը հաղորդում է, որ իգական 1-ին գիմնազիայի շէնութեան մէջ մարտի 16-ին տեղի ունեցաւ Թիֆլիսի քաղաքային դպրոցների ուսուցիչների եւ ուսուցչուհիների ժողովը։ Ժողովը լսեց ուսուցիչ Տէր-Ստեփանօվի զեկուցումը ուսուցման բնական մեթօդի մասին։ Ամենեւին չէր կարելի հասկանալ, թէ ինչ էր ուզում ասել Տէր-Ստեփանօվ իր զեկուցումով։ Զեկուցանողին տրված այն հարցերին՝ թէ ինչպէս էր ինքն ուսուցանում այդ մեթօդով, նա կ'սրողանում էր պատասխանել, թէ ուսուցանում էր «առանց մայրենի լեզուի», բայց թէ ինչպէս, նա առ այժմ չէ կարող ասել... Ապա նախագահը ծանօթացրեց ժողովը Օրէնբուրգի նահանգի ժողովրդական դպրոցների դիրեկտոր Ալէքսանդր Տարնովսկու կազմած եւ նորերս լոյս տեսած «Նկարողական ուսման առաջին դասերը օտարազգիներին ռուսաց լեզուն սովորեցնելու համար» գրքոյկի հետ։ Այդ գրքոյկը ոչինչ նոր բան չէ ներկայացնում։ Դա 343 նկարների հաւաքածու է եւ ուրիշ ոչինչ, եւ այդ գրքով հազիւ թէ կարելի լինի ռուսաց լեզուն սովորեցնել։ Կարծիքների տաք փոխանակութիւն առաջացրեց այն հարցը, թէ արդեօք օտարազգիներին պետական լեզուն սովորեցնելու ժամանակ պէտք է մայրենի լեզուի օգնութեամբ դիմել։ Մի քանիսներն ասում էին, թէ չը պէտք է մայրենի լեզուի օգնութեամբ դիմել, մինչեւ անգամ վերացական հասկացողութիւններ հաղորդելու ժամանակ, միւսները ապացուցանում էին այդ հայեացքի անհեթեթութիւնը, ասելով թէ այդպիսի պայմաններում ուսուցիչը ստիպված պէտք է լինի դասատան մէջ խորխորդալ, ծղրտալ, խրխնջալ, կծել, կուել, աքաղաղի պէս կանչել եւ այլն, եւ որ լեզուն սովորելու համար բաւական չէ միմիայն նկատողական ձեւը, այլ եւ անհրաժեշտ է, որ նկատողական ուսուցումը եւ մայրենի լեզուն միմիանց օգնեն։ Վիճաբանութիւնները մինչեւ $10^1/_2$ ժամը շարունակվեցին եւ յետաձգվեցին մինչեւ հետեւեալ ժողովը»։

—

Օդէսայի բժիշկ Պրէյսման գտել է հեռախօսային հաղորդակցութեան մի նոր սիստէմ, որ հնարաւորութիւն է տալիս աբօնենտներին չը դիմել կենտրօնական կայարանում ծառայողների օգնութեան։ Գործադրելով Պրէյսմանի հնարած ապպարատը՝ ամէն մարդ կարող է ինքը միացնել հեռախօսը որտեղի հետ էլ կամենայ։ Իր տան մէջ հուպ տալով որոշեալ համարը՝ աւտօմատիկական գործիքի միջոցով աբօնէնտը միացնում է իր հեռախօսը այդ համարի հետ, իսկ այն դէպքում, երբ ցանկացած անձը կամ հիմնարկութիւնը զբաղված է խօսակցութեամբ ուրիշի հետ՝ նոյն գործիքը իսկոյն զանգահարութեամբ իմաց է տալիս այդ մասին։ Պօստ-հեռագրական գլխաւոր վարչութիւնը արդէն թոյլ է տուել Օդէսայի պօստ-հեռագրական շրջանային իշխանութեանը փորձի ենթարկել բժիշկ Պրէյսմանի գործիքը կառավարչական հեռախօսական հիմնարկութիւններում։

—

Հարց է յարուցված վերաքննելու եւ բարեփոխելու մասնաւոր լոմբարդների այժմ գոյութիւն ունեցող կանոնադրութիւնները։ Առաջիկայ բարեփոխութիւնների գլխաւոր հիմքերն են՝ պակասեցնել տրվող փոխատւութիւնների տոկոսները, փոխատւութեան հանգցնելը մաս մաս վճարումներով, փոխատւութեան մինիմալ գումարը նշանակել մէկ րուբլի եւ փոխատւութեան ժամանակամիջոցը շարունակել մինչեւ մէկ տարի։ Այդ փոփոխութիւնը մտադրութիւն կայ իրագործել ներկայ տարին։

—

Մարտի 9-ին Պետերբուրգում տեղի ունեցաւ առաջին խորհրդակցութիւնը բնակարաններ վարձողներին ընտրողական իրաւունք տալու հարցի վերաբերմամբ։ Մտադրութիւն կայ ընտրողական իրաւունք տալ այն անձերին, որոնք 39 րուբլի բնակարանային հարկ (квартирный налогъ) են տալիս, այսինքն կենում են այնպիսի բնակարանում, որի տարեկան վարձը հաւասար է 1,400 րուբլու։ Սրա հետ միասին մտադրութիւն կայ բնակարանային հարկից գոյացած եկամուտը յատկացնել քաղաքների օգտին։

—

Մայրաքաղաքի լրագիրները հաղորդում են, որ ներքին գործերի մինիստրութիւնը հաստատեց, որ պետական, հասարակական եւ զինուորական ծառայութիւն մտնելու ժամանակ, օտար դաւանութիւններին պատկանող անձինք պարտաւոր են երդում տալ ռուսերէն լեզուով։

—

ՄՕՍԿՎԱՅԻՑ մեզ գրում են. «Երէկ, մարտի 14-ին, ազնուականների դահլիճում, կայացաւ մայրաքաղաքի օպերային խմբի դերասանների կօնցերտը, որին մասնակցում էին՝ օր. Ն. Պապայեան եւ պ. Ի. Տարտակօվ։ Դահլիճը լի էր երկսեռ հայ եւ օտար ամենաընտիր հասարակութեամբ. բայց ցաւելով պիտի աւելացնեմ այն, ինչ որ միշտ կարդում ենք, թէ հայ բուրժուազիան աչքի էր ընկնում իր բացակայութեամբ։ Տեսնենք ինչ կը խօսէ մամուլը, իսկ մենք այս կասենք, որ օր. Պապայեան երգում էր այնքան մտածված, ազատ, քնքոյշ ելեւէջներով, որ նրան ծափահարում էին ոչ միայն հասարակութիւնը, այլ եւ այն առաջնակարգ դերասանուհիները եւ դերասանները, որոնք պատուել էին իրանց ներկայութեամբ այդ կօնցերտը։ Օր. Պապայեանին մատուցին երկու պսակ թարմ ծաղիկներից եւ տասնեակ անգամ բեմ կանչեցին։ Օր. Պապայեանը ստիպված bis-երին ծրագրից դուրս երգեց մի քանի ուրիշ կտորներ էլ։ Լաւ երգեց եւ Տարտակօվ։ Նրան եւս բաւական ծափահարեցին»։

—

ՂՈՒԲԱՅԻՑ մեզ գրում են. «Ինֆլուէնցա հիւանդութիւնը փոքր չափով եւ թեթեւ կերպով տարածված է Ղուբայում։ Մահվան դէպքեր չեն պատահել»։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻՑ

—

Բօստօն, մարտի 4-ին

Գերմանացի իշխանին այցելութիւնը հոս քաղաքական խոշոր դէպքի մը համեմատութիւնը առաւ. հասարակութիւնը եւ մամուլը ամէն բան մոռցած՝ արքայազն այցելուին անձովը զբաղեցան։ Թերթերը գունաւոր պատկերներով, հասարակաց շէնքերը դրօշներով զարդարուեցան։ Վիլհէլմ կայսեր եղբայրը ամէն տեղ խանդավառ ընդունելութիւն գտաւ. թէ կառավարական մարդիկ եւ թէ ժողովուրդը սրտագին համակրութեան ցոյցեր ըրին դէպի օտար իշխանը։

Այս աննման խանդավառութիւնը զանազան պատճառներով կը մեկնեն։ Հակառակ Ամերիկայի մէջ տիրող հանրապետական կարգերուն, դեռ ժողովուրդին հոգւոյն խորը տեսակ մը միտում կայ դէպի արքայական շուքն ու փառքը, դէպի ապետական տիտղոսները։ Գրականութիւնը, կրօնը եւ արուեստը արքայական շրջաններու եւ ազգերու դրոշմը կը կրեն, անոր համար ամենէն թունդ ամերիկացին ալ հետաքրքրութեան հետ տարտամ համակրանք մ'ալ կը զգայ, երբ առաջին անգամ իշխանական ընկերութիւնքին ներկայացուցիչ մը տեսնէ։ «Ինչպէս որ բանջարակեր մը, երբ մսի հոտ առնէ, ջղերը կը ցնցուին, այնպէս ալ ամերիկացիք, երբ իշխան մը տեսնեն, հին ժառանգական բնազդներ կարթննան իրենց ռամկավարական հոգիին խորերը», գիտել կուտար օրաթերթ մը։

Ամերիկեան ինքնասիրութիւնն ալ մեծ դեր ունէր խնդրոյն մէջ։ Սպանօ-ամերիկական պատերազմէն ի վեր եանքիներու ինքնասիրութիւնը երկրաչափական համեմատութեամբ կաճի։ Վերջերս քաղաքական աշխարհի մէջ արտասովոր մրցում մը կար Ամերիկայի բարեկամութիւնը շահելու։ Անգլիացիք, նոյն իսկ պետական մարդիկ, կուզէին, որ Ամերիկա գիտնար, թէ վերջին պատերազմի ժամանակ Անգլիա էր, որ Միացեալ-Նահանգները պաշտպանեց եւրոպական դաշնակցութեան մը դէմ։ Ուրիշներ հերքեցին այս յայտարարութիւնը, հակասական լուրեր եւ ենթադրութիւններ եկան, որոնց ամենն ալ կուզէին հասկցնել, թէ ով է Ամերիկայի ճշմարիտ բարեկամը։ Այս շփոթութիւնէն հասարակ ամերիկացին մէկ բան մը ըմբռնեց, այն է, թէ Միացեալ-Նահանգաց մէջ աշխարհի ամենէն հզօր եւ ուժեղ ազգը կը բնակի, որուն բարեկամութիւնը կուզեն շահել նոյն իսկ առաջնակարգ պետութիւններ։ Եւ երբ այսօր օտար իշխան մ'ալ ովկիանոսը կանցնի իր յարգանքները մատուցանելու Ամերիկայի նախագահին, ալ չը կայ զօրութիւն մը, որ իր հայրենիքի մեծութեան գաղափարը կրնայ ամբոխի մտքէն հանել։ «Կեցցէ իշխանը» աղաղակողներու մեծամասնութիւնը իրենց միտքը ունէին տարբեր գաղափար մը—կեցցէ Ամերիկան, որուն առջեւ իշխաններ կը խոնարհին, ինչպէս ժամանակին նշանաւոր Ֆրանկլինը բաժակ կառաջարկէր Նոր Եւսու-Ոօշինկթընի կենացը, որուն հրամանով արեւ—Անգլիա եւ լուսին—Ֆրանսա կանգ առին։

Գերման իշխանին տրուած սիրալիր ընդունելութեան ուրիշ պատճառ մ'ալ։ Ամերիկայի մէջ գերմանացիները շատ կարեւոր դերք մը կը գրաւեն։ 1820-էն ի վեր գերման գաղթականութեան հոսանք մը դէպի Միացեալ-Նահանգները կը հոսի. այդ թուէն ի վեր 5,630,000 գերմանացիներ ցամաք ելած են. հաշուելով գաղթականներու սերունդը՝ այսօր Միացեալ-Նահանգաց մէջ 15 միլիոնի կը հասնի գերման արիւն կրող քաղաքացիներու թիւը, ուրիշներ կան մինչեւ 25 միլիոնի կը բարձրացնեն այդ թիւը։ 1890-ի Միացեալ-Նահանգաց ընդհանուր մարդահամարի հաշւով Գերմանիա ծնած 9,784,894 հոգի հիմա հոս կը բնակին, ըսել է Միացեալ-Նահանգները աւելի գերմանացիներ ունեն, քան Միւնիխ, Լայբցիկ, Բրէսլաւ, Դրէզդէն, Ֆրանկֆորտ, Հանօվըր եւ Դուսէլդորֆ գերման քաղաքներու բնակչաց գումարը։

Գերման գաղթականութիւնը միայն թիւերով չէ, որ կը պարծի. Ամերիկայի ձեռակերտական եւ երկրագործական զարգացումին, ինչպէս մտաւոր եւ քաղաքական շարժումներու մէջ իրենց բաժինը կատարեր են տեւտօն ամերիկացիները, որոնց մէջ իբրեւ քաղաքական գործիչներ նշանաւոր եղեր են 1848-ի փախստականները, որ հանրապետութեան զարգացմանը շատ նպաստեր են։ Այն շրջանին կը վերաբերի հռչակաւոր հռետոր Քարլ Շուրց Ամերիկայի հանրային մեծ մարդոց մէկը, որ իր ծերացած հասակին մէջ ալ կը շարունակէ իր կէս դարու գործունէութիւնը։ 48-ի գերմանացին, համակիր ամէն ազնիւ շարժումի, ազատական իդէալներով տոգորված, հոս, հեռու աշխարհը կենդանի յիշատակ մը մնացեր է, ապրող օրինակ մը կէս դար առաջ Եւրոպան շարժող մտքերուն։ Ամերիկայի գերմանացիները միայն Քարլ Շուրցով չէ, որ կրնան հպարտանալ. Նոր Աշխարհի արուեստի, գրականութեան եւ գիտութեան մէջ հազարաւոր մշակներ ունեն, ինչպէս միլիոններ, որ արեւմուտքի անսահման անտառները եւ մարգագետինները նորածիլ ճիւղերով ու քաղաքներով կը ծածկեն։ Արեւմուտքի մէջ Միլուօքի ու Ուօքէեան իրենց շրջականներով աւելի գերմանական են քան ամերիկեան. Նիւ-Եօրկը 850,000 բնակիչ ունէր, որոնք իրենց ազգակից իշխանը ողջունեցին։

Ամերիկա Գերմանիոյ հետ ուրիշ աւելի թանկագին կապերով ալ կապված է։ Փիլիսոփայութեան հայրենիքը կէս դարէն աւելի է, որ իրեն քաշեր է Նոր Աշխարհի խորհողները, որոց կարեւոր մէկ մասը գերման համալսարաններու յիշատակը ունին։ «Աստուած ջուրը Անգլիոյ, հողը Ֆրանսայի, իսկ օդը Գերմանիոյ տուաւ», ըսեր են։

Գերմանական կայսերութիւնը աս սահմանով ամբողջ աշխարհի կը տիրէ. տեւտօն փիլիսոփայութիւնը, բնազանցութիւնը ոչ ծովերու, ոչ լեռներու պատուար ունի իր առջեւ, մտքի թագաւորութիւնը, որ քաղաքակիրթ աշխարհի մէկ ծայրէն միւսը կը տարածուի։

Ամերիկայի մէջ զգալի է այդ օդային գերիշխանութիւնը։ Հասարակաց գործիչներ պատրաստող, կրթական մարդիկը, հանրային կարծիքը առաջնորդողներուն վարպետները գերման փիլիսոփաներուն աշակերտներն են։

60-ական թուականներէն սկսած իդէալիստ շարժումը, որ անհուն ազդեցութիւն ունեցած է ովկիանոսին աս կողմը կրօնի, արուեստի եւ ընդհանուր կեանքի վրա, գերմանական ծագում ունէր։ Քանթի դպրոցին աշակերտներն էին այն շարժման առաջնորդները եւ Ամերիկայի լաւագոյն գրողները այդ ազդեցութիւնը կրեր են, ինչպէս Էմըրսըն, Լօնկֆէլլօ, Հօմզ։

Հարվըրտ համալսարանը Նոր Աշխարհի մէջ գերմանական ուսումի կենտրօն կարելի է համարել։ Կէօթէ իր գործերէն օրինակ մը ընծայ ղրկեր է Ամերիկայի ամենէն հին համալսարանին. այն ժամանակէն կազմուեր է գերմանական Միւզէօնը, թանգարան մը, որ գերման գրականութեան եւ արուեստի գանձեր կը պարունակէ. այդ թանգարանին էր որ ընծաներ կը բերէր Հէնրի իշխանը, անոր համար ալ ընդունելութեան ամենէն սրտագինը եւ որոտալիցը ուսանողները տուին այցելու արքայազունին։

Հիմա որ այցելութիւնը վերջացած՝ գերման կայսեր եղբայրը անջնջելի տպաւորութիւններ տարաւ հետը ամերիկեան հիւրասէր ժողովրդէն, հիմա որ ցոյցերու եւ կոչունքներու յուզումը անցաւ, քաղաքական մարդիկ սկսեր են մտածել, թէ ինչ ազդեցութիւն պիտի ունենայ Գերմանիոյ եւ Ամերիկայի այս բարեկամական ցոյցը միջազգային խնդրոց վրա։ «Review of Reviews» կարծիքով ֆրանքօ-ռուս դաշնակցութենէն ի վեր աս ամենէն կարեւոր դէպքն էր։ Ուրիշներ կան որ այնքան մեծ կարեւորութիւն չեն տար իշխանին այցելութեան, սակայն կընդունեն թէ նաւ մը ջուրը իջեցնելու կամ համալսարանի մը ընծայ տանելու համար չէր, որ կայսրը իր եղբայրը Ամերիկա ղրկեց։ Կըսեն թէ քաղաքական թագուն նպատակներ կան, սակայն թէ ինչ են այդ նպատակները կամ ինչ բնութիւն ունին, դեռ այնքան խորը թափանցող քաղաքագէտ մը հրապարակ չելաւ, ամենն ալ մեզի պէս հասարակ մահկանացուներու նման պիտի սպասեն, որ դէպքերը ցոյց տան իրականութիւնը. այդ ալ այնքան մեծ իմաստութիւն չը պահանջեր։

Արմէն

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

—«Рус. Вѣд.» լրագիրը հետեւեալ կենսագրական տեղեկութիւններն է հաղորդում յայտնի Սէսիլ Րօդսի մասին, որ նորերումս վախճանվեց հարաւային Աֆրիկայում։ Հանգուցեալը, որ մի ժամանակ Կապի գաղթականութեան առաջին մինիստրն էր, որի անունով կոչվում է մի ամբողջ շրջան (Րօդէզիա) եւ որ աշխարհիս ամենախոշոր հարուստներից մէկն էր, սկսել էր իր կեանքի ասպարէզը չքաւորութեամբ։ Տասնեւեօթ տարեկան հասակում, հիւանդ, զուրկ նիւթական որ եւ է միջոցից, Րօդս իր աւագ եղբօր ուղեկցութեամբ գաղթեց Անգլիայից հարաւային Աֆրիկա՝ ոսկու եւ ադամանդի հանքերում աշխատելու։ Երկու տարուց յետոյ նա մի փոքրիկ դրամագլուխ կազմեց, նրա առողջութիւնը ամրապնդվեց եւ նա որոշեց վերադառնալ Անգլիա իր ուսումը շարունակելու համար։ Ութ տարի նա անցկացրեց մասամբ Օքսֆորդում, որտեղ լսում էր դասախօսութիւններ, եւ մասամբ հարաւային Աֆրիկայում, որտեղ շարունակում էր վարել իր գործերը։ Հարաւային Աֆրիկա գալուց տասը տարի յետոյ Րօդս արդէն հարուստ էր։ Փոքր առ փոքր նա իր ձեռքը գցեց Կիմբերլէյի ադամանդի համարեա բոլոր հանքերը եւ ստացաւ «ադամանդեայ թա-

գաւորի» անուն։ Սրա հետ միասին նա արագութեամբ բարձրանում էր փառքի սանդուղքի աստիճաններով։ Դեռ 80-ական թւականների սկզբում Րօդս ընտրվեց Կապի պարլամէնտի անդամ եւ մեծ ազդեցութիւն ձեռք բերեց Կապի գաղթականութեան քաղաքական գործերի վրա։ 1884 թւին նա նշանակվեց ֆինանսների մինիստր։ Դրանից առաջ Րօդս հիմնել էր «Հարաւ-աֆրիկական ընկերութիւնը», որ լիազօրութեան թուղթ—խարտիա էր ստացել անգլիական կառավարութիւնից՝ հետազօտելու եւ հողեր ձեռք բերելու հարաւային Աֆրիկայում, ուստի եւ կոչվում էր «Chartered Company»։ Այդ ընկերութիւնը սկսեց ճարպկութեամբ ձեռք գցել հարեւան սեւամորթ իշխանների հողերը եւ վերջապէս 90-ական թւականներին նրան աջողվեց միացնել Կապի գաղթականութեան մատաբէլէների ամբողջ շրջանը, որը եւ կոչվեց Րօդէզիա՝ Սէսիլ Րօդսի անունով։ Այս փաստը անհագին ժողովրդականութիւն եւ բրիտանական մեծ հայրենասէրի անուն ստեղծեց նրա համար Անգլիայում եւ այնուհետեւ այդ անունը երբէք չէր մոռացվում լրագիրների էջերում։ Այս աջողութեամբ քաջալերված՝ Րօդսի մէջ միտք ծագեց ստեղծել մի ընդարձակ պետութիւն—հարաւ-աֆրիկական նահանգներ—Անգլիայի գերիշխանութեան տակ։ Որովհետեւ այս միտքը իրագործելու գլխաւոր արգելքը բօէրական երկու անկախ հանրապետութիւնների—Տրանսվաալի եւ Օրանժի—գոյութիւնն էր, ուստի նա վճռեց ենթարկել նրանց անգլիական իշխանութեան՝ հարկադրելով հանրապետութիւններին պատերազմ սկսել Անգլիայի դէմ։ Այս միտքը հաւանութիւն գտաւ Կապի գաղթականութեան նահանգապետ Ալֆրէդ Միլների եւ գաղթականութիւնների մինիստր Չեմբերլէնի կողմից։ 1895 թւին Րօդս կազմակերպեց Ջեմսօնի յայտնի արշաւանքը, որ անաջող ելք ունեցաւ եւ ստիպեց Րօդսին թողնել Կապի առաջին մինիստրի եւ Chartered Company-ի կառավարչի պաշտօնները։ Այսուամենայնիւ Րօդս չը մոռացաւ իր ծրագիրը եւ իզուր չէ, որ նրան այժմեան հարաւ-աֆրիկական պատերազմի գլխաւոր յանցաւորներից մէկն են համարում։ 1899 թւին Րօդս այցելեց Բերլին եւ պատւով ընդունվեց Վիլհելմ կայսրի կողմից, որ չորս տարի առաջ իր յայտնի հեռագրով անուանել էր Ջէմսօնի արշաւանքը «միջազգային իրաւունքի անխիղճ խախտումն»։ Րօդս դեռ եւս ծեր չէր. նա ծնվել է 1853 թւին։

—«Times» լրագրին հաղորդում են Կ. Պօլսից, թէ այն լուրերը, որ տարածում են «երիտասարդ թիւրքերի» լրագիրները Կ. Պօլսում կատարված ձերբակալութիւնների մասին, փոքր ինչ չափազանցրած են։ Տեղեկութիւնը այն մասին, թէ իբր թիւրք օֆիցէրներին արգելված է այցելել եւրոպացիների կլուբները, ճիշդ չէն-

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

19 մարտի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ «Օրէնքների ժողովածուի» մէջ տպված է Բարձրագոյն հաստատված կանոնադրութիւնը Մօսկվա-Եարօսլավ-Արխանգելեան երկաթուղին հաղորդակցութեան ճանապարհների մինիստրութեան վարչութեան տակ անցնելու մասին ընդհանուր հիմունքներով։

ՍԵՎԱՍՏՕՊՕԼ։ Բարձրագոյն հրամանով, փոխադարձ կրէդիտի ընկերութեան կառավարչական քննութիւն է նշանակված։

ՄՕՍԿՎԱ։ Գեներալ Տրէպօվի վրա բէվօլվէր արձակող ուսուցչուհի Ալլարտ կալանաւորված էր փետրվարի անկարգութիւններին մասնակցելու համար եւ երեք օր առաջ արձակվեց բանտից գեներալ Տրէպօվի հարկադրանքով, նրա հիւանդոտ դրութեան եւ ուսուցչուհու մօր միջնորդութեան պատճառով։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Մարտի 19-ին Թագուհի Կայսրուհի Ալէքսանդրա Ֆէօդօրօվնա Մեծ Իշխանուհի Ելիսաւետա Ֆէօդօրօվնայի հետ այցելեց Գալերնայա նաւահանգստում իգական հայրենասիրական ընկերութեան Վասիլէվսկայա դպրոցը։—Երէկ Մեծ Իշխան Կօնստանտին Կօնստանտինօվիչ իր Ամուսնու հետ այցելեց երեսներորդ շարժական պատկերահանդէսը։

ՎԱՇԻՆԳՏՕՆ։ Պատգամաւորների ժողովում Սատցէր մտցրեց առաջարկութիւն, որի մէջ համակրութիւն է յայտնվում բօէրներին եւ նախագահը հրաւիրվում է պահանջել միջնորդ դատարան՝ չէզոքութիւնը պահպանելով։—Կօլումբիական դեսպանը յանձնեց Գէյին այն պայմանների արձանագրութիւնը, որոնցով Կօլումբիան համաձայնվում է ընդունել ջրանց կառուցանելու իրաւունքները։

ՎԱՐՇԱՎԱ։ Արդիւնաբերութեան եւ առեւտրին նպաստող ընկերութեան Վարշավայի բաժանմունքը կազմում է մի զեկուցում բարձր իշխանութեանը ներկայացնելու, որի մէջ խնդրում է գործ տալ այն բանւորներին, որոնք առանց աշխատանքի են մնացել գործարանական ճգնաժամի պատճառով։

ՄՕՍԿՎԱ. Այսօր ծախվում էր Ս. Ի. Մամոնտօվի գոյքը Բօսեացկու հարիւր հազար րուբլի պահանջի պատճառով։ Անտօկօլսկու «Քրիստոսը Պիղատոսի առաջ» խումբը եւ Վիկտոր Վասնեցօվի պատկերները չեն ծախված։ Վասնեցօվի «На перепутьи» պատկերը գնված է Կայսր Ալէքսանդր III-ի թանգարանի համար։

20 մարտի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Ֆօրմօզա կղզին ժանտախտի կողմից անբարեյաջող է յայտարարվում։—Ինչպէս սկզբնական տեղեկութիւններից երեւում է, պետական խնայողական կասսաներում 1901 թւին 7,8 միլիօն րուբլով աւելի պահեստի գումարներ են դրված 1900 թւից։

ԼՕՆԴՕՆ։ Զինւորական մինիստրութիւնը յայտնում է, որ մարտի 17-ին Բարբերտօնից ոչ հեռու, Տրանսվաալում, տեղի ունեցաւ երկաթուղիական աղէտ. սպանվեցին 35 եւ վիրաւորվեցին 45 զինւորներ։

ՊՐԷՏՕՐԻԱ։ Գետերի յորդութիւնը արգելք է դառնում պատերազմական գործողութիւններին։ Բէյէրս կրկին եռանդուն գործունէութիւն է ցոյց տալիս. Տրանսվաալի հիւսիսային մասում նա շրջապատեց անգլիական պահակավայրը Սպէլօնկէն շրջանում, բայց յետ մղվեց բրիտանական զօրասիւնի կողմից, որը շտապել էր օգնութիւն հասցնել պահակին։

ՕԴԷՍՍԱ։ Մայիսի երկրորդ կէսում տեղի են ունենալու երկաթուղիկան գործիչների երկու միջազգային ժողովներ՝ ռուս-գերմանա-նիդէրլանդական եւ ռուս-գերմանա-բէլգիա-ֆրանսիական երկաթուղիական հաղորդակցութիւնների վերաբերեալ հարցերը մշակելու համար։

ՕԴԷՍՍԱ։ Հարաւային Ռուսաստանի գիւղատնտեսական ընկերութիւնը միջնորդում է՝ Օդէսայում այգեգործների եւ գինեգործների համաժողով գումարելու մարմին։

ՄՕՍԿՎԱ։ Մարշան այցելեց Կրէմլի զօրանոցները եւ Ալէքսանդրովսկօե զինւորական դպրոցը։ Ուսկերները ցոյցեր արեցին։

ՕԴԷՍՍԱ։ Օդէսայի բօլգարական միաբանութիւնը վճռեց տօնել ապրիլի 23-ին բօլգարական վերածնութեան եւ ազատարար պատերազմի քառասնամեակը եւ ռուս սլաւօնագէտ Վենելինի ծննդեան հարիւրամեակը, որը ազդեցութիւն է գործել բօլգարների ազգային վերածնութեան վրա։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ
ԻՍԱՀԱԿ ՄԵԼԻՔ-ԱՂԱՄԱԼԵԱՆ

ՑՈՒՑԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՐՏԻՍՏԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԹԱՏՐՕՆ

Շաբաթ, մարտի 30-ին

ԴԵՐԱՍԱՆ Պ. Ա. ԱՐԱՔՍԵԱՆ

բարեհաճ մասնակցութեամբ իշխ. օր. Ս. Վ. Արղութեանի, տ. տ. Ա. Մ. Աթաբէգեանի, Ե. Ս. Դօլուխանեանի, իշխ. Մ. Մ. Թումանեանի, տ. Ս. Մ. Լալայեանի, օր. Կ. Ի. Մէլիք-Հայկազեանի, Ի. Ի. Սպենդիարեանի, պ. պ. Մ. Ն. Աթաբէգեանի, Ս. Մ. Աթաբէգեանի, Պ. Մ. Դօլուխանեանի, Ա. Ա. Զարգարեանի, Ա. Ի. Խատիսեանի, Պ. Մ. Կարա-Մուրզայի, Ա. Ա. Մէլիք-Բէգլարեանի

կը ներկայացնէ առաջին անգամ

ՁԱՆՁՐԱԼԻ ԱՇԽԱՐՀ

Le Monde ou l'on s'ennuie

Կօմ. 3 արար. Պալիերօնի, թարգմ. պ. Ֆէլիքսի

Սկիզբն է ճիշդ $8^1/_2$ ժամին

4—5 Րէժիսոր պ. Արաքսեան

ՂՈՒԲԱՑԻ ԳԱՒԱՌԻ ՔԻԼՎԱՐ ԳԻՒՂԻՑ այրի կին Եղիսաբէթ Ցարութիւնեան Համբարձումեանցը խոնարհաբար խնդրում է այն անձանց, որոնք գիտեն եւ ճանաչում են նրա որդի՝ Ղուկաս Մկրտչեան Համբարձումեանցին, յայտնել նրա տեղը հետեւեալ հասցէով՝ Куба, Бакин губ. Егисабетъ Амбарцумовой։

Իմ որդին Ղուկասը 1900 թուին վերջացնելով զինւորական ծառայութիւնը, տեղափոխվել է Օդէսսա քաղաքը, ուր մանրավաճառի խանութ է ունեցել „Новороссійскій Телеграфъ" լրագրի խմբագրատան հանդէպ, Րիշէլեւսկայա փողոցում, տուն № 37։ 3—3

ՀԱՒԼԱԲԱՐՈՒՄ

Բացված է բժշկական—հանքային եւ պտղաջրերի պահեստ՝ գործարանի գներով՝

Ջեմմէլի հին զավօդի

Կախէթի փողոց, խանութ Տէր-Կարապետեանի, փոխատու դրամարկղի (сберегательная касса) հանդէպ։ 2—3

Թիֆլիսի Քաղաքային Կրեդիտային Ընկերութեան Վարչութիւնը

որանով տեղեկութիւն է տալիս իր անդամ—պարտապաններին, որ կանօնադրութեան 7 յօդուածի զօրութեամբ նրանց տուած եռամսեայ արտօնութիւնը՝ ժամանակամիջոցի ... նեցող վճարների համար՝ լրանում է այս տարվայ ապրիլի 1-ին եւ որ մինչեւ ապրիլի ... բոլոր ապառիկների չը վճարելու դէպքում, անճշդապահ պարտապանների կալուածքները, կանօնադրութեան 72-րդ յօդուածի համաձայն, կը յայտարարվեն, որպէս հրապարակով ծ... կալուածքներ։ 1—3

Պ. Ա. Սմիրնօվի Ընկերութիւնը Մօսկվայում

հաղորդում է ի տեղեկութիւն իր յարգելի գնողների, որ բարձր յատկութեան ՍԵՂԱՆԻ գ... Կովկասեան բնական ԿՕՆԵԱԿ, օղիներ եւ լիկեօրներ կարելի է գնել բոլոր խանութներում, մեծ քանակութիւններով, Մօսկվայի գներով, աւելացնելով միայն ճանապարհածախ Ե Ղ Բ. Ա Գ Ր Ի Ա Ն Ն Ե Ր Ի պահեստից, Բագւում, Քալանթարօվի պասսաժում։ 2—20

ԹԻՖԼԻՍԻ ԿԵՆՏՐՕՆԱԿԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑՈՒՄ

վաճառվում են

ԲՈՒԴՈՒՂԵԱՆ Ա. բժ., Կինը եւ տղամարդը Ս. Պ. 1902 թ.—15 կ., Առողջապահական ... նօրատի կանանց—20 կ., Մարմնամարզութիւն (25 պատկերով)—20 կ., Մնամարզութեան աղիւսակը (23 պատկերով)—10 կ., Մանկավարժութեան ... մասօտ զրոյցներ—15 կ., Ժառանգականութիւն եւ դաստիարակութիւն—15 ... Կարիք եւ Բարեգործութիւն—15 կ., Ո՞վ է յանցաւորը—15 կ., Գեղձախ... լոտուխա)—10 կ., Առողջ հոգին առողջ մարմնի մէջ—10 կ., Սիֆիլիս—1... Մեր ներադրերը—10 կ., Վեներական ախտեր—5 կ.։

ԵՐԻՑԵԱՆ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութիւնը եւ Կովկասի Հայք 19-... րում երկու հատոր 4 ր.

» Патріархъ всѣхъ Армянъ Нерсесъ V-й, Князь и княгиня Воронцо... тремъ портретами—3 рубля.

» Ներսէս Ե-րդ կաթողիկոսի կենսագրութիւն, 3 տետր -75 կ.

» Գրիգոր Արծրունին եւ նրա 25 տարվայ գործունէութիւնը—25 կ.

» Վենետիկի Մխիթարանք—1 ր.

» Պատմութիւն 75-ամեայ գոյութեան Ներսիսեան Հայոց Հոգեւոր Դպրոցի ... ա. վեց պատկերով—2 րուբլի։

Դիմել՝ Въ Тифлисъ, въ Центральную Книжную Торговлю. (5) 4—5

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԼԷՕ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Մեր կեանքը, գրականութիւնը անցեալում

ՀԱՏՈՐ ԵՐԿՐՈՐԴ

XVIII ԴԱՐ

Առաջին մաս

ԳԻՆԸ 1 ՌՈՒԲԼԻ 50 ԿՕՊԷԿ

Ծախվում է. հեղինակի մօտ, «Մշակի» խմբագրատանը ։Հասցէն՝ Тифлисъ, Редакція Мш... «Գուտտենբէրգ» գրավաճառանոցում։ Հասցէն՝ Тифлисъ, Книжный магазинъ „Гуттенбе...

Նոյն տեղերում ծախվում են նոյն հեղինակութեան ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՏՈՐԻ մնացած օրինակները։ Գինը 1 րուբլի 50 կօպէկ։

„Փ. Ն. ՓՐԻԴՕՆԵԱՆ"

ԿՕՆՖԷՏԻ ԵՒ ՇՕԿՕԼԱԴԻ ԳՈՐԾԱՐԱՆ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ

Կովկասեան գիւղատնտեսական ցուցահանդէսում մեր պատրաստած ապրանքները ա... Կովկասում կօնֆէտի արդիւնաբերութեան

ՄԻԱԿ ՄԵԾ ԱՐԾԱԹԵԱՅ ՄԵԴԱԼԻ

Առանձնապէս յանձնարարում ենք. ՌԱՀԱԹ-ԼՕԽՈՒՄ, Կարամէլ «ԻԲԻԼԷՑՆԱԵԱ» եւ ... րակ բարձր յատկութեան կարամէլներ մրգեղէնով։

Գործարանում աշխատում են մայրաքաղաքի նշանաւոր վարպետներ։

Պատուէրներով դիմել. Թիֆլիս, Պավլօվսկայա փողոց, սեփական տուն

Գործարանի հեռախօս № 362, գործարանական խանութինը № 772։

32—100 (Տ. Կ.)

ՍՏԱՑԵԼ ԵՆՔ

ՄԵԾ ՔԱՆԱԿՈՒԹԵԱՄԲ

ԳԱՐՆԱՆԱՅԻՆ ԵՒ ԱՄԱՌԱՅԻՆ ՍԵԶՕՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

տղամարդկանց, կանանց եւ երեխաների

ՊԱՏՐԱՍՏԻ ՀԱԳՈՒՍՏՆԵՐ

Ընդունում ենք, մեր կտորներից, ամենայն տեսակ ՊԱՏՈՒԷՐՆԵՐ (ЗАКАЗЫ), որոնք ... տացված են արտասահմանեան և ռուսական ամենայայտնի գործարաններից։

Մագազինին կից բացել ենք նոր բաժանմունք, բացառապէս կանանց վերնազգեստների համար, կարված ամենավերջին տարազով։

ԳՆԵՐԸ՝ ԱՄԵՆԻՑ ՄԱՏՉԵԼԻ ԵՆ

Դիմել՝ եղբ. ԽՈՒԴԱՎԵՐԴԵԱՆՆԵՐԻՆ

Գօլօվինսկի պրօսպէկտ, տուն Քաշվէթեան ս. Գէորգ եկեղեցու, առաջին գիմնազիայի հանդէպ։ 3—20

Дозволено Цензурою, Тифлисъ, 20 Марта 1902 г.
Электропечатня Груз. Издат. Т—ва. Б.-Ванкская ул.